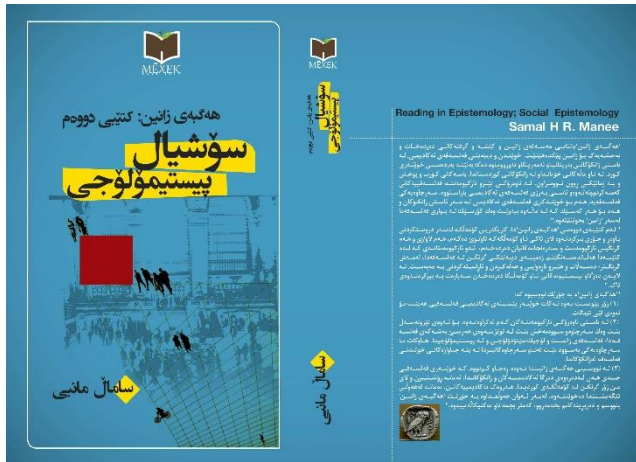

زنجیره ی کتیب: ۲۱

بەرئوبهری ناومند: سۆران خالدا

بەرئوبهری چاپ و بلأوکر دنهوه: شۆرش غهفووری

کتیب: ههگبهی زانین: کتیبی دووم؛ سۆشیاال پیستیمۆلۆجی

بابهت: فلهسهفه

نووسهر: د. سامال مانیه

ههلهبهری و رینووس: محهمهد نهبی

چاپ: یهکهم

تیراژ: 1000 دانه

له بهرئوبهری ایهتی گشتی کتیبخانه گشتیهکان ژماره سپاردنی (170) ی سالی 2018 ی پیدراوه

سالی چاپ: 2018

چاپخانه: تاران

نرخ: 5000 دینار

ههموو مافیکی بۆ نووسهر پاریزراوه.

facebook/ktebfroshymexak

07504657439

mexekbooks@gmail.com

فلهسهفه

ههگبهی زانین: کتیبی دووم؛ سۆشیاال پیستیمۆلۆجی

نووسینی: د. سامال مانیه

Samal H R. Manee

/له باره ی نووسهر موه

دکتورا له فلهسهفهدا، پرۆگرامی فلهسهفه به ئینگلیزی، ئەورووپای یهکگرتوو

یهکالۆریۆس و ماجیستیر له فلهسهفهدا، زانکۆی لهندن، بهریتانیا

دوو سال مامۆستای فلهسهفهبووه له زانکۆیهکی ههریمی کوردستانی باشوور

نووسهری 'ههگبهی زانین' به زمانی کوردی، که لهسی کتیبی فلهسهفه پیکهاتوون

له ئەورووپا، بهزمانی ئینگلیزی بیرکردنهوه فلهسهفیههکانی دهنوسیت و بلأو دهکاتهوه

ئهواره فلهسهفیهیهی که لیکۆلینهوهی تیاادا کردوون و زیاتر گرنگیان پێ دهوات، ئەمانه:

فلهسهفه ی زانست، لۆجیک، فلهسهفه ی زمین و ناگایی و میشک، فلهسهفه ی زمان و مانا، فلهسهفه ی پیستیمۆلۆجی کلاسیک و سۆشیاال پیستیمۆلۆجی، فلهسهفه ی جیندەر و کۆمهلهگه

ئهندامی ههمیشهیی کۆمهلهی فیهلسوفهکانی بهریتانیا

ئهندامی ئینستیتیوتی بلالی لیکۆلینهوه فلهسهفیههکانه

ئهندامی ریکخراوی فیهلسوفه ژنهکانی بهریتانیا

مەسلەكە و كىشەكانى دەرىجەسى. مەبەستىم بو بىنەت بە سەرچاۋەيەكى
فەلسەفەي ئەكادىمىيە لى ناو سەرچاۋەكانى تىردا و بەيى سانسورى بۇچوونىكى
تايىبەت، خوينەر و خويندكارى ئەكادىمىيە فەلسەفە ھاندات بۇ تىگەپىشتى
فراوانتر و ھەلسەنگاندنى بىر كىرەنەكانى خۇي و تىگەپىشتن و
ھەلسەنگاندنى بىر كىرەنەكانى ئەوانىترى دەورەبەرى، بەر اوردىر دىنان
بەھەي لى نارگىومەنتە فەلسەفەيەكاندا دەيانخوينتەھە. ئەم پرۇرەي نووسىنە
مەبەستىمى ھاندەر بىت بۇ لىكۆلنەھەي زياتر لەسەر ئەم نارگىومەنت و
بابەتەھەي كە سەبارەت بە زاننن لە فەلسەفەدا، مەبەستە پردىكى دىبەيتى
فەلسەفەي دروست بىكات لە نىوان خوينەرى كورد و خوينەرى ئەوروپا و
بەرىتانيا و كىشورەنى ئىنگلىز يىز ماندا، بە مانايەكىتر؛ زەمىنەي دىبەيتى
فەلسەفەي لە ئەوروپا و بەرىتانيا و كىشورەنى ئىنگلىز يىز مانا بەپىننە ناو
مالەكانى كوردستان و بىيانخاتە بەر دەستى خوينەرى كورد و خويندكارانى
زانكۆكانى كوردستان.

پىشەكى

لە پىشەكەيە گىشتىيەكەي 'ھەگبەي زانن' مە

تا چەند دەزانىت؟ ئەوانەي كە دەيانزانىت، تا چەند راستن؟

راستى چىبە؟ زانن چىبە؟ پەيۋەندى نىوان زانن و راستى چىبە؟
سەرچاۋەكانى زانن چىن؟ كام لە سەرچاۋەكانى زانن جىيە مەمانەي
زىاترن؟ چى راستى نىبە؟ چۆن بزىانن چى راستە؟ پەيۋەندىبىر و بۇچوونو
باۋەر بە راستىۋەنەھە چىبە؟ ئەگەر ئەھەي لەمەۋ پىش بە راستى زانن بوو
ھەلە دەرچو، چى دەكەيت؛ بەسەر ياندا دەچىتەھە و چاكيان دەكەيت يان بە
تەۋاۋى رەتەن دەكەيتەھە و فرىيان دەھەيت؛ باۋەر مەكانمان تا چەند راستن؟
چۆن بزىانن باۋەر مەكانمان راستن؟ كام مېتۆد باشە بۇ سەلماندى راستى
باۋەر مەكانمان؟ پەيۋەندى نىوان باۋەر و بۇچوون و زانن چىبە؟ دەكرىت
گومان لە ھەموو راستىيەك بەكىن؛ دەتوانن بەيى ھەبوونى راستى بزىن؟
چى بەكىن بۇ ئەھەي دىلنەي بىن كە راستىمان دەستدەكەيت؟ چۆن بتوانن
راستى زياتر لە زاننەكانماندا و لە زىاندا بە گىشتى كەلمەكە بەكىن؟ كام
پرۇسەي بىر كىرەنەھە مەمانەبەخشە بۇ دەرخستى راستى؟ كام مېتۆدى
ھەلسەنگاندن بۇ بىر كىرەنەھەمان باشە و بەر ھەمەپەنەرى راستىيە؟ چۆن
بتوانن مەمانە بە مېتۆدىكى ھەلسەنگاندن بۇ كەلمەكەكرەننى راستىيەكان
بەخشىن؟ ھەموو تىۋرە زانستىيەكان راستن؟ ھەموو ئەم بۇچوونەھەي كە
دۇر بە راستىۋەنەي زانستىن، راستن؟

ھەگبەي زانن' بەگىشتى پرۇرەيەكى نووسىن بو لاي مەكە لە سى كىتب 'ا
پىكەتو، مەبەستەكەم بە گىشتى دروستكرەننى پردىكە بۇ گەپىشتن بە
زەمىنەي دىبەيتى فەلسەفەي ئەكادىمىيە؛ روى لە چەند جۇرەك لە خوينەرى
كوردە، چ لە كوردستان بىن يان لە ھەندەران، چ لە زانكۆ بىن يان لە مەلەھە
بەخوينەھە:

(پەكەم) ئەم رۇشنىبەرەھەي گەر لە كوردستان بىن يان لە ھەندەران،
دەخوينەھە و تىنۋى تىگەپىشتن لە فەلسەفە، بەلام يان لەبەر ئەھەي
تەمەنيان ناگۇنچىت بۇ ۋەرگرتن لە زانكۆكاندا، يان لەبەر ئەھەي كە
نېشەكەم و كاتيان نىبە بۇ ئەھەيە زانكۆكاندا بەخوينن، يان بە بى ۋەستى
خۇيان لە بواريكىتر دەخوينن، يان بە ھەر ھۇيەكىتر لە خويندەن و دىبەيتى
فەلسەفەي ئەكادىمىيەدورن. ھەر كىتەپكى 'ھەگبەي زانن' يان ھەر سى
كىتەپكەي پىكەھە، دەكرىت ۋەك كۆرسىنك لە مەلەھە بەخوينتەھە، ناستى
خويندەن و دىبەيتى زانكۆكان لە بواري فەلسەفەدا بەگەپىننە ناو مالەكان

(دوھەم) ئەم رۇشنىبەرەھەي ئەكادىمىيەيە كە لە كوردستان و لە ھەندەران لە
زانكۆكاندا لە بواري فەلسەفەدا دەخوينن، 'ھەگبەي زانن' ۋەك
سەرچاۋەيەكى ئەكادىمىيە، زۆر بەسۋودە لە خويندەن و تىگەپىشتىياندا. لەبەر
ئەھەيە ھەگبەي زانن لەگەل ئەھەدا كە روون و كورت و بوخت
نووسراۋە، بەلام ناستى بەرزى ئەكادىمىيە خۇي پاراستوۋە، بە جۇرەك ھەم
لە كوردستاندا و ھەم لە ھەندەران بەسۋود بىت

بىر كىرەنەھەم لەم تىكەستانەي 'ھەگبەي زانن' دا بە جۇرەيە كە ھەرگىز يەك
و دوو نارگىومەنتى فەلسەفەي يان يەك و دوو فەلەسوف ۋەلامدەرەھە نىن بۇ
ھىچ بابەت و پىرسارىكى فەلسەفەي. بەلكو بە پىچەۋانەھە، بۇ تىگەپىشتن لە
ھەر پىرسار و بابەتتىكى فەلسەفە، پىۋىستە كۆي ھەموو نارگىومەنت و دۇرە-
نارگىومەنتەكان كە لەسەر ئەم بابەتە ھەن، بەخوينتەھە، لەگەل ھەلى
ۋەلامدانەھەي پىرسارەكان و دۇزىنەھەي چارەسەر بۇ كىشەكان و
ۋەرگرتتى سەرنج و رەخنە و گومانەكان. ھاۋكات، تەنھا بەردوامىيە
دىبەيتەكانە كە فەلسەفە دروستدەكەم و 'زانن' زياتر دەكەم و ھەنگاۋ بە
ھەنگاۋ لە راستى نىزىكان دەخەنەھە.

ھەر لەبەر ئەھەش بوو كە بىر يارم دا 'ھەگبەي زانن' بىۋوسم كە لە سى
كىتەپى جيا و سەر بەخۇ پىكەتو، بەلام بە يەك بابەتەھە گرى دراۋە كە
ئەھەش مەسلەي 'زانن' لە فەلسەفەدا. مەبەستىم لە نووسىنە ھەگبەي زانن
ئەھەبوو كە نەخشەيەك بۇ پىرسى 'زانن' دروستىكەم، تىپايدا پانتايى

ھەر سى كىتەپكەي پرۇرە نووسىنە 'ھەگبەي زانن' دەكرىت پىكەھە ۋەك
كۆرسىكى فراۋان و تىرۋەتسەل و ۋەك سەرچاۋەيەكى ئەكادىمىيە لە پەلەي
خويندەن ئەكادىمىيە بەكۆلۇرپۇس و ماستەر و دكتورادا لەسەر مەسلەي
زانن بەكاربەننن. لەھەمان كاتدا ھەر يەكە لەم سى كىتەپكەي كە 'ھەگبەي
زانن' پىك دەھىنن، بە جيا و بۇ خۇي دەتوانىت كۆرسىكى زۆر باشى
فەلسەفە بىت، لە ناستى ئەكادىمىيە لەسەر مەسلەي زانن. ھەر بەم
مەبەستەش ئەم سى كىتەپ جيا كراۋەتەھە، تا ھەر يەكەيان رىز مۆك لەم
نارگىومەنتە گىرەنگ و پىۋىستەنە بىر گەنە خۇيان كە دەكرىت پىكەھە پۇلنن
بىر نىن لەسەر زانن. بۇ نەمۇنە، لەم كىتەپكەي دوھەي 'ھەگبەي زانن' دا
نارگىومەنتەكان و ناراستەي بىر كىرەنەھە تىپايدا، بە پىستىمۆلۇجى كلاسىك
ناسراۋن، ئەھە و تەھجە لەھەي كە سەرچاۋەيەكى فەلسەفەيە بە گىشتى،
دەكرىت سەرچاۋە بىت بۇ لىكۆلنەھەي ئەكادىمىيە لە سەر مەسلەي زانن لە
پىستىمۆلۇجى كلاسىكدا. ھەمان مەسلە سەبارەت بە ھەر دوو كىتەپكەي
ترى ھەگبەي زانن و پۇلننكر دىنان بەپىنى ناۋەرۋەكەكانيان راستە، بەم
جۇرەي كە ۋەك كۆرسىكى تايىبەت و جيا بەسۋود بىت، لەھەمان كاتدا لەگەل
يەكدا، يەك دەكرەنەھە سەبارەت بە 'زانن' و پىكەھە تىگەپىشتىكى فراوانتر
و قولتر دەبەخشن.

ئەم كىتەپكەي كىتەپى دوھەي 'ھەگبەي زانن' كە لەبەر دەستدەھە، كىتەپى
يەكەي 'ھەگبەي زانن' پەيۋەندىدار بوو بە پىستىمۆلۇجى كلاسىكەھە،
سەبارەت بە بىر كىرەنەھە و بۇچوون و باۋەرە لاي تاكى بىر كەمەھەي
مروۇف و تىشكى دەخستە سەر ئەم مېتۆد و لۇجىكانەي كە بەر ھەمەپەنەرى
راستى و زانن و زانننى زانستىن. لە پىستىمۆلۇجى كلاسىكدا 'تاك يا تاكى
بىر كەمەھە لە چەقى فەلسەفە و مەسلەي زاننەدايە و بىر كىرەنەھەي مروۇف
ۋەك تاك لە خۇ دەگرىت؛ ھەر لەبەر ئەھەشە كە بە پىستىمۆلۇجى كلاسىك
ناۋەدەرىت. كىتەپى يەكەي ھەگبەي زانن؛ سى بەشى فەلسەفەي لە خۇ
گر تىبو و لە مەسلەي زاننندا تىكەلەكىشى كىرەبوون: بەشى پىستىمۆلۇجى،
بەشى فەلسەفەي زانست، بەشى لۇجىك يا مېتۆدۇلۇجى. ھەر يەك لەم
بەشانەي فەلسەفە پەيۋەندى راستەخۇيان بە دروستكرەننى زاننەھە ھەيە،
لە كىتەپى يەكەمدا پىكەھە پۇلننم كىرەبوون و لىكەنەھە پىستىمۆلۇجىيەكەي
بەشى لۇجىك و مېتۆدۇلۇجى و بەشى فەلسەفەي زانست تىكەلەكىشى كىرەبوون
بە پىستىمۆلۇجى كلاسىك.

لەم كىتەپكەي دوھەي 'ھەگبەي زانن' دا، ھەر ۋەك كىتەپى يەكەي 'ھەگبەي
زانن' ھەموو باسەكان دەكەھە ناو پانتايى فەلسەفەي ئەھەلەتەكەھە،
فەلسەفەي ئەھەلەتەكە مېتۆدىكى بىر كىرەنەھەي سەختە، لەبەر ئەھەش
سەختتەر نووسىنە بە زمانى كوردى؛ لەبەر نەبوونى تىرەمە لۇجىكى و
تايىبەتەكانى دەرىزىنى فەلسەفە بە كوردى. زۆر بە سادەي و بە كورتىۋ
پوختى ھەلمداۋە بىنوسم و بە روونى ناۋەرۋەكى زۆر بەي نارگىومەنتە
گىرەنگەكان بە يەك ناراستەدا بەخەمە روو، ئەھەش مەسلەي زاننە. 'ھەگبەي
زانن' پانتايىيەكى فراۋان لە فەلسەفەدا دەگرىتە خۇ، لە ھەر يەكەك لە سى
كىتەپكەيدا نارگىومەنتەكان بە مەبەستى باسكر دىنان لە ھەگبەيەكى كورت و
پوختا كورت كراۋەتەھە؛ بەي كەمكرەنەھە لە ناست و مەبەست و
ناۋەرۋەكەكانيان. لەم كىتەپكەيدا كۆمەلەك سەرنجىتر ھەناۋەتە ناۋەھە كە لە

تایید سمرنج له پرسپاره گرنهگهکان ددهمین، به لآم هر یکه همان به تیزوانین و بوجون و وردهکاری جیواوزمه.

نمو نارگیومنتانهی که لهم کتیبیدا باس کراون و هلسهنگینراون، هملیزاردمیهکی گرننگن لهدیبهیت و سمرنج و پرسپار و باسه نوبینهکانی ناو پیستیمولوجی؛ سوشیال پیستیمولوجی. زوربهی نمو نارگیومنتانه فلسهفیهانی که پیومندیان به زانینهوه له فلسهفهدا همیه، هینراونته سمر باسکردن، که له نیستادا خزی له سوشیال پیستیمولوجیدا گرتووتهوه و نم پانوراما نوییه نامرؤکی کتیبی دوومی 'ههگبهی زانین' له لهم کتیبیدا تاووتوی دهکم.

نمو پیوسته خوینر له خوینندهوی 'ههگبهی زانین' دا بیزانیت، نمو به کوی هموو نمو باس و سمرنج و نارگیومنتانهی باسکراون، پیوسته پیکهوه و مرگیگین و مسهلهی 'زانین' یان پی هلسهنگینریت. نمه لهبر نمو هیچ کام لهم نارگیومنت و دیبهیتانه به تنها وه لآمی ره هانین و هیچ نارگیومنتیکی فلسهفیهی له میژووی فلسهفهدا بهیبهله و بهی خالی لاواز نین، نمه راسته بؤ هموو بیرکردنهوه. دوو جزو خوینندهوه همیه بؤ فلسهفه: یکه میان: خوینندهوی دهرموه خوینندی نهکادیبهیه؛ خوینندهوی تیکستهکانی فیلسوفیک یان نارگیومنتیک یان بهشیک فلسهفه و سمرسامبوون بیان و مرگرتن و پهسندکردن یان بی چند و چون. دوو میان: جزو خوینندهوی نهکادیبهیه؛ نمه یانه که پیوسته بؤ خویندن و نیسکردن له بواری فلسهفهدا و هر وه هاش بؤ خوینری جیدی و تیگیشتن له فلسهفه، لهم جزوه خوینندهوییدا خوینر چندی دهنانیت دهنیت هملیزادات زوربهی زوری نارگیومنتهکان لهسهر هر پرس و بابیتیک و مرگیگین و پاشان هلسهنگاندن بؤ بابته فلسهفیهیه که بکات؛ لهژیر تیشکی هموو نمو سمرنج و نارگیومنتهکان له سهری همن. لیزهده نکه هر خوینندهوه گرنهگه، بملکو لیوردیونموه و بههمدومرگرتنی هموو نارگیومنتهکان پیوستن. مبهستم له 'بههمدومرگرتن' پهسندکردنی نامرؤک و سمرنجامی نارگیومنت نییه، بملکو بههمدومرگرتن؛ تیگیشتن و وردیونموه له سمرنهکان و باس و پیناسه و ناراسته و بنهسا و سمرنجامی نارگیومنتهکان و گرنهگانه بمی سمرنجانته که دمیانهن رهو. لهبر نمهیه هموو نارگیومنت و دژه- نارگیومنت و پهسندوکس و گومانهکان و سمرنهکانی که له ناو رخنهکاندا دهر براون و خراونته رهو، پیکهوه دهنان پانتاییهک له فلسهفه پیکهپینن لهمسر تیگیشتن له 'زانین'، نکه هر یکه میان به تنها

زور مبهستمه نمو ناراستهیه بگورم که له نیستادا له ناو خوینری کوردی فلسهفهدا همیه؛ نمویش سمرسامبوونه به یکه دوو فیلسوف و یکه دوو نارگیومنتی فلسهفی یان یکه دوو رهوتی فلسهفی و خورازیکردن بیان، به تنها و بهی بهراورد کردن و هلسهنگاندن، گهر به چاوی خوینری نهکادیبهیه فلسهفه له هر فیلسوفیک و هر نارگیومنتیک بروانین؛ لهگهل بههمند گرتینان دهنین هر کام له بوجونانهی ناو لهم رهوت و نارگیومنتانه پرن له که مموکورتی و همله. خوینری شقام لهو که مموکورتی و هملهکردنه بملکا نیه.

به رای من، پانتاییه فلسهفه زور فراوان و گهرتره لهوهی که رای فیلسوفیک یان دوو، نارگیومنتیک فلسهفی یان دوو، رهوتیک فلسهفی یان دوو، و مرگیگین و پهسند بکرین و وا دابنرین که راستن و نیتر پالی لی بردیتهوه. نمه گهر له شقامیشدا و ابیت، نمو هملیهکی مهنه بیرکردنهوی فلسهفی و بناغه بکریت و دروست بکریت و پهسره بکریت لای خوینری جیدی بؤ تیگیشتن و بؤ دروستکردنی زمینهی دیبهیت و هزاراندی فلسهفی. بملکو به پیچوانهی هاندانی نهوهی که خوینر خزی به فیلسوفیک یان رهوتیک فلسهفی رازی بکات، دهنیت خوینری جیدی بؤ فلسهفه هاندیریت له ناو پانتاییه هموو لهم نارگیومنت و دژه-نارگیومنت و رهوته جیاجیایانه و گومان و رخنه و هلسهنگاندنانه بدهوی نمو روشناییه بگهریت که له کوتاییدا دهیگهمنیت به تیگیشتن و زانین، تنها نمکات که سیک دهنانیت بیت به فیلسوف. هر لهم تیزوانینهوهی نمو دژایتهی نیوان فلسهفی نهلهتیک و فلسهفی کوتنینهتال رمت دهکمهوه؛ دژایتهیه که رمتدهکمهوه نمک دیبهیت له نیوانیاند. له نیوان لهم دوو جزوه له یکه

دهرموه فلسهفی نهلهتیکدان سهارهت به زانین؛ له فلسهفی کوتنینهتال-ن؛ هر وه ها له بواری سوسیولوجی و تیزوری رخنهگری و فلسهفی نهلمانی.

نموه وای کردوه ههگبهی زانین له بواری پیستیمولوجیدا بیت، به لآم به پانتاییهکی فراوانترهوه و هملیک نوئ بیت. نم هملیه نوییه له چند رهویکهوه:

(یکه م): تیکهه لکشکردن و ناراستهکردنی نمو بهشانهی که پیومندیان به زانینهوه همیه له کتیبی یکه مدها: سی بهشی فلسهفه؛ لوجیک و میتودولوجی، فلسهفی زانست، پیستیمولوجی، بؤ دهرخستی پرس و کیشهکانی زانین. له کتیبی دوومهدها: فلسهفی نهلهتیک لهگهل فلسهفی کوتنینهتال؛ هر وه هاش سوسیولوجی و فلسهفی نهلمانی و تیزوری رخنهگری.

(دووم): گهرچی لهم کتیبیه یکه که لهو سی کتیبانهی که پروژه نووسینی 'ههگبهی زانین' پیکههینن، به لآم لهم کتیبیه به جیاش، بهی یاریدهی دوو کتیبیهکیتره ههگبهی زانین؛ سهر چاوه و کورسیکه لهسهر مسهلهی زانین له سوشیال پیستیمولوجی دا.

(سییم): هر سی کتیبیه پیکهوه 'ههگبهی زانین' پیکه دهینن و چریونموه لهسهر یکه پرس و بابته، که 'زانین' ه.

(چارم): 'ههگبهی زانین' بؤ خزی زمینهیهک پیکههینن تایید خوینر و خویندکاری کورد و نهوانهی نهروپا و کیشومرانی نینگلیزیزمان پیکهوه له یکه زمینهی دیبهیتی فلسهفهدا کو دهکاتهوه. یکه که له مبهستمهکان پیکهینانی پردیکی دیبهتکرده؛ خوینندهوی 'ههگبهی زانین' و مرگرتن له بواری فلسهفهدا له کیشومر و ولاتانی نینگلیز زماندا ناسان دهکات، له کاتیکدا و مکوتر و مرگرتن له بواری فلسهفهدا له ولاتاندها سهخته لهبر جیوازی نیوان سیستمهکانی پهرورده و نهوونی زمینهی دیبهیه نهکادیبهیهکانی فلسهفه له ناو کورددا.

(پنجم): سهر مرای نهمانه، له هر یکه له کتیبیهکانی لهم پروژه نووسیندها، بولینکردنی نارگیومنتهکان له چندین بواری و بهشی ناو فلسهفهوه ناراستن لهسهر مسهلهی زانین و لهم ناراستهکردنه ناوینتهی یکنر دهن، نارگیومنت له یکهیکاندا کاریگهر بهسهر نهومیتر یاندا، به لآم هملگری زور لهم زیاترن که تنها رهونکردهوه و نارگیومنت بین لهم زانین. لهبر نموهم له نارگیومنتانه دابراونین له مسهله و بابتهکانیتره ناو فلسهفه بهگشتی، چونکه لهم نارگیومنتانهی که له یکه کتیبی ههگبهی زانیندا کوراونتهوه و پیکهوه له هر سی کتیبیهکی پروری نووسینی 'ههگبهی زانین' دان؛ زمینهیهک بؤ مسهلهی زانین دروستدهکن، وهک سهر چاوه بؤ بابتهکانی تری فلسهفهش دهگونجین. هر بهشیک لیکولینهوه له فلسهفهدا بگرین و به وردی سمرنجیان لی بدین؛ بابته و نارگیومنتهکانی پیومندیان به بابته و نارگیومنتهکانی بهشیک تری ناو فلسهفهوه همیه، هموو بهشیکانی لیکولینهوه فلسهفیهکان هر له بواری فلسهفهدان و دهکته یکه پانتاییهوه، که فلسهفیهیه هموو بهش و پرسه فلسهفیهکان له ناستیکدا نکه هر پیومندی دروست دهکن، بملکو کاریگهر بیان لهسهر یکنر همیه و پیکهوه فلسهفه؛ نمه بؤ نامرؤکی دوو کتیبیهکی تری 'ههگبهی زانین' یشرسته.

هر لهبر نمهشه، زور جار که نارگیومنتیک بههیز، له یکه که بهشیکانی فلسهفهدا رمت دهکرتیهوه، یان دهرنیه ژیر پرسپارهوه، چندین نارگیومنتیک له بهشیکانی تری فلسهفهدا به خوییهوه لاواز دهکات گهر نیخاته بر هممان نهوژمی رمتکردهوه. پیچوانهکشی راسته؛ کاتیک له بهشیک فلسهفهدا پرسپاری نوئ و سهرنجی نوئ و نارگیومنتی بههیز دروست دهنیت، نمو نارگیومنتانه پشنگیری له مسهلهیهک دهکن و کاریگهری همیه بؤ چند نارگیومنتیکتر له بهشیکانی تری فلسهفهدا. بویه دهنیت نمو له بیر نهکرتیک که هموو بهشیکانی فلسهفه، وهک بابته جیا کراونتهوه به مبهستی وردیونموه زیاتر و قولونموه و سمرنجان له وه لآم و کیشه و گرفت و پرسپاره فلسهفیهکان، نکه دابریان له یکنر. له بواری فلسهفهدا هموو بهشیکان و بابتهکان پیکهوه فلسهفه دروست دهکن و هموشمان پیکهوه نیش دهکین له یکه بواری، که فلسهفیه،

بابهتی نهم کتیبیایان که کتیبی دوهمی 'ههگبهی زانین'، تیر و انبیبکی جیاوזה له کتیبی یهکهمی نهم پرژرهی نووسینهم. 'سوشیال پیستیمولوجی' بابتهی تیر و انبیبکی نهم کتیبیهی سهبارته به 'زانین'، رمو تیکي نوئی فلسفهیهی به باورده به رموته و به شهکانتری فلسفهیهی و له رهنهگر تینهوه له پیستیمولوجی کلاسیک زمینهی خوی دروستکردوه، زور جاریش وهکو جیگر موهی پیستیمولوجی کلاسیک دهکهوئته بهر چاو. کاریگر بیهکان لهسه دروستبوونی نهم رموته گهورمیه زورن، تنهها له چهندهیهی رابورودا زمینهی نهم رموته پیکهات و خوی وهک بهشیک له لیکولینهوهی فلسفهی سهبارته به زانین و تاکی بیرکرموه له بهکوملی بوونی و کوملگهی بیرکرموهکاندا دروستکرد. له ۱۹۹۳ و ههتا ۲۰۱۱ خویندکاری پله جیاوזהکانی نهکادیمی فلسفهیهی بووم له زانکوی لهندن دا؛ زور جار کور و کونفرانس و سیمینار دهبهستران، نهمه سهرمتهای پیکهینانی زمینهیهی بوو. تا گهرانهوم بۆ کوردستان له ۲۰۱۱ د بهشیک بووم له زوریهی نهی کوربونهوه و کور و سیمینار و کونفرانس و سیمپوزیومه فلسفهیهیهی دهکران له زانکوی لهندن دا، زور جاریش وای پیویست دهکرد سهفر بهکهم بۆ شار مکانیتر له سهرتاسهری بهریتانیا، بهتاییهتی نهوانهی نزیک بوون له لهندنهوه؛ وهک زانکوی کامبریج و زانکوی ئوکسفورد که نیوانیان لهگهله لهندندا له نیوانی همولیز و سلیمانی کهمتره به شهمندهفهری خیرا یا به لئخوری نی ئوتومبیل. بهتاییهتیش، بهشیک بووم لهی کوربونهوه و کور و کونفرانسانهی که رموته نویهکانیان دروست کردون، لهوانه نهوانهی سهبارته به خستهسهری سوشیال پیستیمولوجی بوون و نهمانهیان زیاتر له زانکوی لهندن دهکران. من زور گرنگیم پی دمدان، لهبهرنهوهی دهمزانی ههموو نهمانه دهبین به بهشیک له میژوویهکی نوئ له فلسفهیدا و وهر چهر خاندن دهکهن له تیگههشتنماندا سهبارته به زانین. لهبهرنهمانهیهی دهتوانم بلیم له ههناوی نهم وهر چهر خاندان ژیاوم و لهگهله سهرنجه سهرمهکان و پرۆسهی کاملیوونی نارگیومنهکان و ههموو باس و کیشه فلسفهیهکاندا، پاشان له ووردهکاریهکانی رۆژبه رۆژی گهشهکردنیهوه تا دهکهوتنی دهبیهت و دهرخستنی لاوازی نهم نارگیومنهت و نهیتر یاندا. له نهزموونی مندا و له بواری لیکولینهوهی فلسفهیدا؛ بهشدار بکردن له ههر پرۆسهیهکی میژوویهیدا، مهرج نیه بۆ شوئیکهوتن و پهسهندرکنی ههموو نارگیومنهت و پلان و بهریارهکانی نهی پرۆسهیهی بیت، له بواری تیگههشتنی نهکادیمییدا، مهرج نیه بۆ پهسهندرکنی ههموو نارگیومنهکان بهشدار بیت له کوربونهوه و دهبیهتهکان دا. بۆ نمونه، ههندیک فیلهسوف ههن که بهردوام دهیانین و دهبیهت دهکهن، بۆچوونهکانیان گرنگ نین لام گهرچی زور به ناوبانگیشن و لهوانهیه له ههندیک وولاتدا فیلهسوفی یهکهم بن. ههروهه هاش مهرج نیه ههموو نهی رموتهانهی لهماوهی ژانی مندا هاتونهته کایهوه لام پهسهندن؛ نمونهی یهکێک لهی رموتهانهی سهرنجه رانگیشن به ههجوونیان، دروستبوونی رموتهی فلسفهیهی تاقیکاری یه-نهمه جیاوזה له نهزموونگهری-به لای منوهه نهک ههر زمینهی فیکری نهم رهوته نوییه لاوازه.

له کتیبی یهکهمی ههگبهی زانیندا سهی بهشی فلسفهیهی ناراستهیهی بهک پرسکرد؛ پرسی زانین بوو. نهی بهشه فلسفهیهیهی بریتی بوون له: فلسفهیهی زانست، پیستیمولوجی، لوجیکو میتودولوجی. له کتیبیهی دوهمی 'ههگبهی زانین' دامه بهسته: یهکهم ههندیک نارگیومنهت له دهروهی بواری فلسفهیهی، له نارگیومنهکانی ناو بواریهکانی وهکو سوسپولوجی و سایکولوجی، نهوانهیهی که پهجوهندیبیان به بابتهی بیرکردنهوهی تاکی و کوملگه ههیه بهلام مهسهلهی پیرسهپشن و کونگهتییی دمجولین و لهبهرنهوهی ههر دوو پرسی پیرسهپشن و کونگهتییی پرسی فلسفهیهی، دههینمه ناو باسهکهوه. دوهم: ههندیک له نارگیومنهکانی فلسفهیهی کوننیهنتال ناراستهدهکهم لهسه پرسی زانین، لهبهرنه پهجوهندیبیان به بابتهی نهم کتیبیهوه؛ که سوشیال پیستیمولوجیه. واته نهم کتیبیه تا رادهیهک ههندیک بواریتری دهروهی فلسفهیهی لهگهلهوه بهری فلسفهیدا کوردهکاتهوه: فلسفهیهی نههلهتیک و فلسفهیهی کوننیهنتال. بهلام لهبهرنهوهی ههموو کتیبیهکانی 'ههگبهی زانین' له پانتایی فلسفهیهی نههلهتیکدایه، بیگومان کهمتر له فلسفهیهی کوننیهنتال باس دهکهم، نهی سهرنج و نارگیومنهتانهی ههناوته سهر باس، جگه لهوهی له میژووی فلسفهیدا کاریگر بیان ههیه، پهجوهندیبیان به سوشیال پیستیمولوجیهوه ههیه له نیستادا. لهگهله ههمدا که نهم ههوه دهدهم، دههینت نهوش

خویندنهوه، لهبهرنهوهی کهمتر له نیستا به زمانی کوردی کتیب دهنوسران. لهبهرنهوهی نهمه وهک پهپوله بهدورهی کتیبخانهکانی سهر شهقامی المتهنی بهغداد و کتیبخانهیهکتر که نزیک بهوی بوولهسه شهقامی رهشید، پهتا پهتا کتیبیهکانمان دهکرین بۆ خویندنهوه. له دهیهی ههفتا و ههشتاکاندا ههندیک جولانهوهی رهنهگر بیانهی لیرال و چهپ لهناو سهرمدا ههجوون و کاریگر بیان لهسه نووسین و وهرگیزانی کتیب دا ههجوو، به لیشاو له میسر کتیب دهنوسران و له زمانهکانیتر موهر دهگیزدرانه سهر زمانی سهرمیهی و له بهیروت له چاپ دهران و بلاودهکرانهوه و له بهغداد دهفرۆشران و دهخوینرانهوه. فلسفهیهی له پری خویندنهوهی نهی نووسینهانی له زمانهکانیتر موهر دهگیزدرانه سهر زمانی سهرمیهی و له بهردهستندا بوون؛ لهبواریهکانی فلسفهیهی سیاسی و نهدهب و زانستی سیاست و نووسینه جیندهریهکان و بواری ترهوه هاتبوونه ناو بیرکردنهوهه. بهلام ههچیان وهکو خویندنهوهی راستهوخوی نهکادیمی له فلسفهیدا بهر چاروونیان پی نههخشیم، ههموو خویندنهوهیهکی راستهوخوی فلسفهیهی و دهبیهته فلسفهیهیهکانی باز نهی فلسفهیهی و ناشناوبونم به فیلهسوفهکان و خویندنی نهکادیمی و لیکولینهوه و تیگههشتنم له فلسفهیدا تنهها به زمانی نینگلیزی بوون و تنهها له بهریتانیا و له نهوروپا بوون، لهوای گورانهکانی له جیوئولیتیکي ژیانکردندا، دوای بوونم به پهنابهریکی سیاسی له ۱۹۸۶ ی سهدهی رابوردودا له بهریتانیا، وای ریکهوت و روویانداوه.

به تاییهتیش نهم کتیبیهی یهکهمی ههگبهی زانین، زمینهیهی له فلسفهیهی نههلهتیکدایهی فلسفهیهی نههلهتیکیش تاییهته به و لاتانی نینگلیزیمان و زوریهی -نهک ههموو- تیگهسته فلسفهیهیهکانی نههلهتیک له لایهن فیلهسوفانی بهریتانیا و نهسهریکا و نوسترالیا دهنوسرین. به کورتی پینینه و زمینهی فلسفهیهی له فلسفهیهی نههلهتیکدایه و به زمانی نینگلیزیه و به تاییهتی زیاتر له زانکوی لهندن یهکهم جاززمینهی تیگههشتنی فلسفهیهی دروست بووه، بهلام نهیوست سنووری تیگههشتنم له فلسفهیدا له فلسفهیهی نههلهتیکدا بوستهنتیم، رووم کرده و لاتانیتری نهوروپا به گنتی -جگه له بهریتانیا- بوئ نهوهی سهرباری نهی پینینهیهیم له نههلهتیکدا، شهرازی و تیگههشتن له فلسفهیهی کوننیهنتالییدا بهدهست بهینم.

ههر لهبهرنهوهی پرۆزهی نووسینی 'ههگبهی زانین' زور لهمیژه له نارادیه، له ههندیک تیگهستی فلسفهیدا به زمانی نینگلیزی، ههندی له سهرنجهکانم بلاو کراونهوه له جورنال و پرسیدینه نهکادیمییه فلسفهیهیهکانی نهوروپادا. ههندیک جاریش بابته و نارگیومنهکان و بۆچوونهکانم به کوردی باسکردون، چ له شیوهی موخازرهی فلسفهیدا بووی، یا له کورسی فلسفهیهی و وژگشوپدا و له بواری جیاجیای فلسفهیدا و له ناستی جیاجیای نهکادیمییدا، ههر نههشه که بابتهکانی دهولمهمنتر کردوه. بۆ نمونه: نهی بابتهانهی که لهم پهتوکهمدان و پهجوهندیبیان به لوجیک و میتودولوجیهوه ههیه، نامادهکردنیا دهگهرتهوه بۆ یهکهم جاری پرۆسهی دامهزراندنم له زانکویهکی کوردیدا که زورم خۆشدهیست، نهییش زانکوی سلیمانی بوو له کوردستانی باشوردا و له سالێ ۲۰۰۳ دا بوو، له کوتا ساتی دامهزراندن نهتوانی لهوی جیگر بم، نهوهی گرنکه نهویه نهوکات، ههندیک له موخازره اتانهم به کوردی نامادهکردبوون، بۆ نهوهی لهوی بیلیمهوهو باسیان بهکم بۆ خویندکارانی زانکوه. ههروهها نهی بابتهانهی که پهجوهندیبیان به فلسفهیهی زانستهوه ههیه، وهک ربالیزم و دژه-ریالیزم و تیوری نیحتیمالات و بهیزیانیزم و کیشهی سهلماندن و ساغکردنهوه، نهمانه جگه لهوهی ههندیکیان وهک تیگهستی نهکادیمی فلسفهیهی به زمانی نینگلیزی بلاوم کردونهتوه، له موخازرهکانمدا باس کردوون. له سالانی ۲۰۱۱-۲۰۱۳ له بهشیک فلسفهیهی زانکویهکی کوردستانی باشوردا ماموستای فلسفهیهی بووم. نهم بابتهانه وهک موخازرهات نامادهکارون و دراون به بهشی فلسفهیهی، ههروهه هاش وهک کورتهی موخازره فلسفهیهیهکانیشم -هاندناوت- دراون به خویندکارانی نهی بهشه.

'چهنده دیریکی تاییهته به کتیبی دوهمی 'ههگبهی زانین

Bibliography

بَلْم؛ روت و وەرچرخانه نوبیه که می سوشیال پیستیمولوژی له ناو ههناوی
فلسفه‌ی نهنه‌متیک‌دایه، نه‌وه‌ی من لیره‌دا کردومه هه‌لێکی نوبیه له
کۆکردنه‌وه‌ی چهند نارگیومنتیکی دوو به‌ری جیاواز له فلسفه‌فدا و
ناراسته‌کردنیاں له‌سه‌ر یه‌ک پرس که پرس‌ی زانینه، بۆیه ده‌کریت
ده‌رخه‌ری هه‌ندیک له جیاوازیه‌کانی نێوان فلسفه‌ی کۆنتینه‌تال و
فلسفه‌ی نهنه‌متیک بی.

نه‌وه‌ی له‌م کتیبه‌دا به‌ ووردی سه‌رنجی له‌سه‌ره هه‌ندیک پرس‌یاری نوین له
پیستیمولوژیدا و له پرس‌ی زانین دا، و ه‌کو: زانین زانینی تاکه یا ه‌بی
کۆمه‌لگه‌یه‌؟ تاکی بیرک‌ه‌وه زاله به‌سه‌ر کۆمه‌لگه‌یدا یان کۆمه‌لگه‌ به‌سه‌ر
بیرک‌ه‌وه‌ی تاکدا زاله؟ گ‌ه‌ر تاک بیرک‌ه‌وه‌یه له کۆمه‌لگه‌دا، کۆمه‌لگه‌ تا
چهند کاریگه‌ری هه‌یه به‌سه‌ر بیرکردنه‌وه‌یدا؟ چۆن زانین و ده‌رگ‌رین له
کۆمه‌لگه‌دا؟ چۆن زانین ده‌ست‌اوه‌ده‌سه‌ر له پیکه‌وه ژبا‌ماندا؟
ب‌او‌بو‌نه‌وه‌ی زانین و کاریگه‌ری ده‌زگاکانی ناو کۆمه‌لگه‌ له‌سه‌ر
بیرک‌ه‌وه‌ی تاک چین؟ سه‌رچاوه به‌کۆمه‌لگه‌کانی زانین له کۆمه‌لگه‌دا تا
چهند جینی متمانه‌ن بۆ زانینیکی راست؟

له‌م کتیبه‌ی دوومه‌ی 'هه‌گه‌یه‌ی زانین' دا، کاریگه‌ری به‌کۆمه‌لگه‌بوون و
کۆمه‌لگه‌ له‌سه‌ر دروستکردنی باوه‌ر و جووری بیرکردنه‌وه، لای تاکی ناو
کۆمه‌لگه‌که تاووتوێ ده‌که‌م، هه‌م لاوازی و هه‌م گ‌رنگی نارگیومنت و
سه‌رنج‌ه‌که‌کانیاں ده‌ر ده‌خه‌م، نه‌و نارگیومنتانه‌ی له‌م کتیبه‌دا
هه‌لێانده‌سه‌نگینم زه‌مه‌نی دهبه‌تیک‌ی گ‌رنگ له نېستای فلسفه‌فدا، له‌مه‌ش
گ‌رنگتر؛ کاریگه‌ری ده‌سه‌لات و ه‌یز و جو‌مه‌گه‌کانی به‌رێبه‌ردن و
ناره‌وایی و هه‌له‌کردن و ناراسته‌کردنی به‌مه‌یه‌ست له لایه‌ن ده‌زگاکانی
سیاسه‌ت و رۆشنییری و هه‌موو نینسیتیوه‌کانی ناو کۆمه‌لگه‌ ده‌ر ده‌خه‌ن
له‌سه‌ر بیرکردنه‌وه‌ی تاک.

له‌م کتیبه‌دا، سه‌رنج له‌سه‌ر دروستبوونی زانین لای تاکی بیرک‌ه‌وه‌یه له
ناو ژینگه‌ کۆمه‌لگه‌یه‌که‌یدا، ژینگه‌ی بیرکردنه‌وه‌ی به‌کۆمه‌لگه‌ی تاک،
کۆمه‌لگه‌که‌یه‌تی، نه‌و کۆمه‌لگه‌یه‌ی له‌گه‌ل نه‌وانیتر دا تیا‌یدا ده‌ژێ. نه‌م کتیبه
وه‌ک هه‌موو کتیبه‌کانی پرۆره نووسینی 'هه‌گه‌یه‌ی زانین'، هه‌ر له سه‌ر تاره
تا کۆتایی، له‌سه‌ر زانین و راستی و سه‌رچاوه و مێتۆده‌کانی به‌ده‌سته‌پێانی،
ده‌ست‌اوه‌ده‌سه‌رکردنی و کاریگه‌ری به‌کۆمه‌لگه‌بوونی ژبا‌ن له‌سه‌ر
بیرکردنه‌وه‌ی تاکی بیرک‌ه‌وه‌ ده‌ده‌وێت له کۆمه‌لگه‌دا. له‌گه‌ل نه‌مه‌دا‌پرۆسه‌ی
زانین و ساغکردنه‌وه و سه‌لماندنی به‌ کۆمه‌لگه‌ی باوه‌ر مه‌کان، له‌ژێر
سه‌رنج‌یکه‌تر دایه‌سه‌رنج‌یک‌ی نوێ له فلسفه‌فدا ده‌خاته‌گه‌ر،
وه‌رچرخانه‌یه‌وه سه‌ر په‌یوه‌ندی تاک به‌وانیتر هه‌وه و به‌ کۆمه‌لگه‌ و ژینگه‌ی
ژبا‌نکردنه‌وه. واته تاک له به‌کۆمه‌لگه‌بوونیدا، نه‌و پرسیاره نوینیانه تاووتوێ
ده‌کات سه‌بارت به‌وه‌ن تا چهندتاکی بیرک‌ه‌وه‌ له کۆمه‌لگه‌که‌یدا له‌ژێر
کاریگه‌ری کۆمه‌لگه‌که‌یدا به‌سه‌له‌ی باوه‌ر و به‌رێبه‌ردان و ده‌رگ‌رتن و
به‌خشینی زانین دا؟ جووری په‌یوه‌ندیه‌کانی تا چهند له‌ژێر کاریگه‌ری نه‌و
ده‌زگا و نینسیتیوتانه‌دا به‌که‌ به‌ر و بۆچوون دروسته‌که‌ن، وه‌کو میدیا و
ده‌زگاکانی چاپکردن و ده‌زگا رۆشنییری‌ه‌کان و زانکۆکان و جو‌مه‌گه
حکومه‌یه‌کان و هه‌موو نه‌و ده‌زگایانه‌ی که له کۆمه‌لگه‌دا دروست ده‌کرین؟
هه‌روه‌ها له ناخافتن و زانیاری و زانین و ده‌رگ‌رتن و گ‌یرانه‌وه و شایه‌تی و
جو‌رمه‌کانیتری په‌یوه‌ندی‌دا، تا چهند هه‌له و ناراستی ده‌خزێته ناو
زانینه‌که‌مانه‌وه؟ نه‌مانه هه‌ندیک له‌و پرسیاره سه‌ر مه‌کیانه بوون که نه‌م کتیبه
تاووتوینیان ده‌کات و نارگیومنته‌کانیاں هه‌له‌سه‌نگینیت و روونیان ده‌کاته‌وه،
کێشه‌و گ‌رفت و گو‌مانه‌کان، له‌سه‌ریان ده‌خاته‌وه روو.

د. سامال مانی

به‌هاری ۲۰۱۸ له‌هه‌ندن

Bartlett Frederic 'An experimental study of some problems of perceiving and imaging' British Journal of Psychology 8 .

Berger Peter & Luckmann Thomas. 'The social construction of reality' London Penguin Books 1991 .

Berger Peter and Luckmann Thomas 'The Social Construction of Reality' Penguin Books 1967 .

Bloor David 'Knowledge and Social Imagery' University of Chivago Press 1976 , rep-published in 1991.

Schmitt Frederick F 'Socializing Epistemology; the social dimensions of Knowledge (Rowman & Littlefield Publishers 1994) 2-1 .

Carp Richard M. "Perception and Material Culture: Historical and Cross-Cultural Perspectives" 'Historical Reflections/Reflexion Historiques' 23 'No.3 'Cultural and Historical Interpretation Through Nontextual Material (Fall 1997):282.

Coady C A J 'Testimony; A Philosophical Study' Clarendon Press 1992 .

Comte Auguste 'A General View of Positivism (Discours sur l'ensemble du positivisme) originally written between 1830-1842 'translated by Harriet Martineau 1865 .

Durkheim Emile & Mauss Marcel 'Primitive Classification' Translated & Edited by Rodney Needham ' (Cohen & West 1963) 48 .

Durkheim Émile 'Rules of sociological method (Les règles de la méthode sociologique) originally published 1895. Also Published in english 'one of which is by free press 1982.

Durkheim Emile 'The Elementary Forms of Religious Life'. Originally published in 1912. Translated & Edited by Rodney Needham '(Cohen & West 1963) 48 .

- Enoch David "Not Just a Truthometer: Taking Oneself Seriously (but not Too Seriously) in Cases of Peer Disagreement". *Mind* 119 (476) (2010): 953-997. -first published online December 212010 .
- Feuerbach Ludwig "The Essence of Christianity" originally published in 1841. Translated by Marian Evans London: Trubne & Co Ludgate Hill 1881.
- Fumerton Richard 'You Can't Trust a Philosopher' In Richard Feldman & Ted A. Warfield (eds.) 'Disagreement. (Oxford University Press 2010 .)
- Foucault Michel 'The Order of Things: Archaeology of the Human Sciences 'Routledge Classics 1974 .
- Foucault Michel 'The Archaeology of Knowledge. London: Tavistock 1972 .
- Foucault Michel 'Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason' 'Abridged edition 1961 .
- Foucault Michel 'Discipline and Punishment: The Birth of the Prison 'translated by Alan Sheridan 'Vintage 1995 .
- Fuller Steve 'Dissent Over Descent: Intelligent Design's Challenge to Darwinism. (Icon Books – 2008).
- Giambattista Vico 'The New Science' of Giambattista Vico translated by Thomas Goddard Bergin '(Cornell University Press 1984 .). (Original full title is "Principles/Origins of New/Renewed Science About/Surrounding the Common Nature of Nations" this is the major work of Italian philosopher Giambattista Vico 'was originally published in 1725.)
- Gilbert Margaret "Remarks on Collective belief" *Socializing Epistemology; the Social Dimensions of Knowledge* (Rowman & Littlefield Publishers 1994 .
- Goldman Alvin 'pathways to Knowledge: Private and public 'Oxford university press 2002 .
- Goldman Alvin 'Foundations of Social epistemics' 'Synthese 'Vol. 73. 1 'pp: 109-144 1987 .
- Hakli Raul "Collective epistemology" in *Collective epistemology* 'Vol. 20 eds Hans Bernhard Schmid 'Daniel Sirtes and Marcel Weber (Walter de Gruyter 2011 .): 119-153.
- Halbwachses Maurice and Coser Lewis. A 'On Collective Memory. Translated by Lewis A. Coser 'University of Chicago Press 1992 .
- Halbwachs Maurice 'The Collective memory (originally written in 1950) 'translated by Francis J. Ditter 'Jr. 'and Vida Yazdi Ditter 1980 .
- Hegle Georg Wilhelm Friedrich 'The Phenomenology of spirit' (originally written in 1807) Translated by Terry Pinkard 'Cambridge university press 2018 .
- Husserl Edmund 'Ideas; General Introduction to Pure Phenomenology (originally published in 1913) 'Translated by Boyce Gibson 'reprinted Routledge 2002 .
- Kelly Thomas "The Epistemic Significance of Disagreement ." In *Oxford Studies in Epistemology* 'Vol. 1 'eds. T. Gendler and J. Hawthorne '(Oxford University Press. 2005: 167-196.
- Kelly Thomas "Peer Disagreement and Higher Order Evidence ." in *Social Epistemology: Essential Readings* eds. Alvin Goldman & Dennis Whitcomb (Oxford University Press 2010 .): 183-217.
- Kuhn Thomas 'The Structure of Scientific Revolutions (1962) 'in: Thomas Kuhn and Ian Hacking '(University of Chicago Press 2012 .).
- Kusch Martin "Social epistemology" in *The Routledge Companion to Epistemology* 'eds. Sven Bernecker and Duncan Pritchard (Routledge 2011 .): 875-7.
- Kusch Martin "Social epistemology" in *The Routledge Companion to Epistemology* 'eds. Sven Bernecker and Duncan Pritchard (Routledge 2011 .): 875-7.
- Marx Karl and Engels Friedrich 'German Ideology' 'originally written in 1846 'but republished many times 'one is by (Progress publisher 1968 .)
- Manee Samal H.R 'Hagbey Zanin: Book one; Classic Epistemology. Mexak publishing '2018 'sulaimany.

Manee Samal H. R 'Social Indeterminacy and Quine's Indeterminacy Thesis' 'The Journal of Philosophy' 'Year XXVI' 'Book 32017' .

Manee Samal H. R 'The 'truth' between Realism and Anti-Realism' 'International Journal of Philosophy' 'Volume 6' 'Issue 2' 'June 2018'.

Mannheim Karl 'by Maclver' 'Robert Ideologies and Utopia 1938 The American Historical Review' '43' : 814-17' 'originally written in 1929' 'Translated in 1936'.

Merton Robert '"The Sociology of Knowledge"' 'Isis: A Journal of the History of Science' '27' '(1937):493-503'.

Plato 'The Allegory of the Cave' 'Republic VII' '514' 'a2' 'to 517' 'a7' .

Rorty Richard '"Philosophy and the Mirror of Nature"' (Princeton University Press 1979) '377' .

Scheler Max 'Problems of a Sociology of Knowledge' 'translated by Manfred Frings' 'Routledge 2013' .

Schmitt Frederick. F